

FTAXP 06.71.07
ӘОЖ 338.436.33 (045)
JEL Q18, L52

<https://doi.org/10.46914/1562-2959-2022-1-4-64-75>

М.У. РАХИМБЕРДИНОВА,*¹

PhD, қауымдастырылған профессор.

*e-mail: rmu_uk@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-9009-8686

А.М. ЗАКИМОВА,¹

Э.Ғ.К., қауымдастырылған профессор м.а.

e-mail: zam1001@yandex.kz

ORCID ID: 0000-0003-0413-0542

А.Т. КАБИЕВА,²

PhD, қауымдастырылған профессор м.а.

e-mail: asem_kt_1985@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-8465-6984

БЮЛЕНТ ШЕН,³

PhD, қауымдастырылған профессор.

e-mail: bulent.sen@gop.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-1752-1876

¹Д. Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан техникалық университеті,
Өскемен қ., Қазақстан

²Қазақ технология және бизнес университеті,
Астана қ., Қазақстан

³Газиосманпаша университеті,
Турхал қолданбалы ғылымдар факультеті,
электрондық коммерция және басқару бөлімі,
Токат қ., Түркия

АГРОӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕН ӨНДІРІСТІК ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫН ДАМУДЫҢ БАСЫМДЫҚТАРЫ

Андатпа

Мақалада инфрақұрылымдық секторлардың ауыл шаруашылығы өнімдері мен шикізатын өндіру процесіне тікелей қызмет ететіндер және ауыл шаруашылығы өнімдерін дайындауды, тасымалдауды және сақтауды қамтамасыз ететін салалар мен ұйымдар сияқты топтары анықталған. Инфрақұрылым салаларын зерттеу, олардың ауылдың даму деңгейіне әсері мен ұлттық экономиканың нығаюындағы маңызын анықтады. Авторлар өңделген жердің өнімділігін арттыруға бағытталған шаралар кешенін бағалайды. Агротехникалық мәселелермен қатар еліміздің ауыл шаруашылығын тұщы сумен қамтамасыз ету, ауылшаруашылық өнімдерін өткізу үшін инфрақұрылымға қажеттілікті арттыру, өнеркәсіптік контейнерлердің жетіспеушілігі, азық-түлік өнімдерін сақтайтын сыйымдылықтың жетіспеушілігі, сауда және логистикалық жүйелердің дамуы, көлік санының жеткіліксіздігі және логистикалық орталықтар, ауыл шаруашылығы салаларын көліктік қолдау, жолдардың нашарлауы сияқты өткір мәселелер туындауда. Бұл мәселелерді шешу жолдарының бірі ауыл шаруашылығы өнімдерін өткізу инфрақұрылымын жақсарту және ауыл шаруашылығы шикізатының көздері жоғары шоғырланған республиканың барлық ауылдық елді мекендерінде және шалғай аудандарда сатып алу пункттерінің кең желісін құру болды. Мақалада ауыл шаруашылығы салаларын дамытудың мемлекеттік бағдарламаларын жүзеге асыру шаралары да қарастырылған. Атап айтқанда, агроөнеркәсіптік кешенді дамытуды қолдау және ынталандыру, АӨК субъектілерін қаржыландырудың қолжетімділігін арттыру, қаржылық оның құрамына кіретін ұйымдар, несиелік бағдарламалар, олардың жалпы инфрақұрылым мен ауыл шаруашылығын дамытудағы перспективалық мүмкіндіктері жан-жақты зерттеледі.

Тірек сөздер: агроөнеркәсіптік кешен, өндірістік инфрақұрылым, ауыл шаруашылығы, логистика, АӨК субъектілері, қаржыландыру.

Кіріспе

Қазіргі уақытта инфрақұрылым саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі міндеті экономиканың және қоғамның аграрлық секторының қажеттіліктерін барынша азайту шарымен толық қанағаттандыратын инфрақұрылымдық қызметтердің сапалы және бәсекеге қабілетті нарығын қалыптастыру болып табылады. Осы инфрақұрылымдардың бірі өндірістік инфрақұрылым болып табылады. Ауыл шаруашылығы өнімдеріне сұраныстың артуына байланысты ауылдағы өндірістік инфрақұрылымдардың ескіруі және олардың қазіргі талаптарға сәйкес келмеуі өндіріс деңгейіне кері әсерін тигізуде.

Өндірістік инфрақұрылым елдің бүкіл экономикалық жүйесінің жұмыс істеуі мен кәсіпорындардың жұмыс істеуінің негізі болып табылады. Ол аумақтың барлық процестерімен және оның экономикалық дамуымен тығыз байланысты, шаруашылық жүргізуші субъектілер арасындағы тұрақты байланысты қамтамасыз етеді, аумақтың ресурстарын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді: атап айтқанда, материалды қамтамасыз ететін құрылыстарды, ғимараттарды, жолдарды, жүйелерді және т.б. қалыпты үздіксіз өндіріс процесі үшін жағдайлар және объектілер жиынын көрсетеді [1]. Ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының қалыпты жұмыс істеуін қамтамасыз ету, оларды өзіне тән емес функциялардан босату және олардың күшжігерін негізгі қызметке шоғырландыру үшін өндірістік инфрақұрылымның міндеті ерекше маңызға ие.

Аграрлық сектор өзінің ерекшеліктеріне байланысты ауыл шаруашылығы құрылымдарында өндірістік инфрақұрылымды дамытуды, экономикалық қолдауды және барлық шаруашылық жүргізуші субъектілердің жұмыс істеуі үшін тең жағдай жасау, лизингтік қатынастарды жетілдіру негізінде мемлекеттік реттеудің рөлін күшейтуді талап етеді. Аймақтың өндірістік инфрақұрылымы мен материалдық өндірісті құрайтын салалар арасындағы тығыз байланыс олардың дамуының қажетті құрылымдық пропорцияларын анықтау және қолдау мәселелерін туындатады. Бұл проблемаларды ғылыми негіздеу үшін зерттеу жұмыстарын жүргізу маңызды.

Материалдар мен әдістер

Мақаланы жазу барысында салыстырмалы талдау, аналитикалық талдау, синтез сияқты әдістер қолданылды. Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіп кешенінің негізгі проблемалары анықталды. Қазақстанның 2017–2021 жж. арналған ауыл шаруашылығы жалпы өнімінің серпіні, экономикалық белсенділік бойынша ЖІӨ құрылымы, салалар бойынша ауыл шаруашылығы өнімінің жалпы өнімінің құрылымы ұсынылды. ДСҰ жағдайында агроөнеркәсіп кешенін басқару мәселелерін шешу, оның ішінде жаңа технологияларды енгізу арқылы өнім көлемін айтарлықтай арттыруды қамтамасыз ету, аграрлық секторда фермерлік және шағын және орта бизнесті дамытуды қолдау бойынша басым міндеттер көрсетілген.

Зерттеу барысында келесі әдістер қолданылды: Қазақстанның аграрлық секторы бойынша мәліметтерді жинау және талдау процедураларын қолдана отырып, мақаланың негізі ретінде авторлар сипаттау әдісін пайдаланды; зерттелетін мәселе бойынша ғылыми мақалалар материалдарын зерделеу кезінде салыстырмалы талдау және жинақтау әдісі қолданылды; зерттеу объектісінің дамуын болжау кезінде авторлар сараптамалық-логикалық әдісті пайдаланды; Зерттеу нәтижелерін қорытындылау және қорытынды жасау үшін абстрактілі логикалық тәсіл қолданылды.

Негізгі ережелер

Бүгінгі таңда кез келген мемлекеттің экономикасының бәсекеге қабілетті дамуының негізгі проблемасы ұлттық экономикалық жүйенің өзін-өзі қамтамасыз етуі болып табылады, бұл оның бір-бірімен үйлесімді әрекеттесетін негізгі элементтерінің прогрессивті жүйеленуін қамтамасыз ету арқылы жүзеге асырылады.

Қазақстан Республикасы агроөнеркәсіп кешенін дамытуда орасан зор әлеуетке ие, соңғы жылдардағы өсудің оң динамикасына қарамастан, аграрлық сектор әлі де болса отандық экономиканың рентабельділігі төмен салаларының бірі болып табылады, онда көптеген теріс үрдістердің әлі де сақталмағаны байқалды.

Бұл зерттеудің әдістемелік негізі ауыл шаруашылығы саласының мемлекеттің экономикалық дамуына экономикалық тиімділігі мен әсерін бағалау саласындағы іргелі жұмыс болды. Сондай-ақ отандық және шетелдік ғалымдардың жетекші экономикалық журналдардағы зерттелетін мәселе бойынша ғылыми мақалалары. Агроөнеркәсіп кешенін қаржыландыру және несиелендіру мәселелері бойынша әлемдік экономикалық әдебиеттің жетістіктерін жинақтайтын еңбектер кеңінен қолданылады.

Әдебиетке шолу

Мақала авторлары мерзімді басылым материалдарын, интернет-ресурстарды, сондай-ақ Қазақстан Республикасының аграрлық секторының инфрақұрылымын дамытуды зерттеу барысында алынған мәліметтерді пайдаланды.

Зерттеу барысында Қазақстан Республикасы Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігінің ресми статистикалық ақпараты, АЭЖ саласындағы мемлекеттік бағдарламалар және олардың жүзеге асырылу барысы қарастырылды.

Экономикадағы саяси және әлеуметтік-экономикалық өзгерістер елдің агроөнеркәсіп кешенінің дамуына даусыз әсер етті, бұл ауыл шаруашылығы өнімдерін тұтыну деңгейі мен құрылымына әсер етті. Бұл өз кезегінде тұтыну нарығының қалыптасуына әкелді, ол нарықтың сұраныс пен тауар бағасына байланысты тауарлармен толығуымен сипатталады [3]. Осылайша, тұтыну тауарларына жұмсалатын шығыстардың үлесі өсті, бұл халықтың бюджетінің шектелуіне әкелді. Осыған байланысты агроөнеркәсіп кешенін мемлекеттік қолдау қажеттілігі туындады. Отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері агроөнеркәсіп кешенін мемлекеттік қолдау мәселелеріне арналған.

Ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілерді мемлекеттік қолдауды жетілдіру мәселелеріне отандық және шетелдік экономистердің еңбектері арналған: А.А. Абалкин, Н.А. Алдабергенов, Ж.Б. Балапанов, В.В. Григоров, А.Г. Зельднер, К.А. Сағадиев, Г.А. Қалиев, Ж.Қ. Қорғасбаев, Т.И. Есполов, О. Сәбден, М.И. Сигираев, Е.С. Савас, Ж.Н. Саду, О.Қ. Есқараев, М.Г. Исаева, А.Е. Ковалев, А.Б. Молдашев, М.А. Сажина, У.К. Керімова, Л. Леуцкий, Ж. Сүндетов, П.П. Шевчик, А. Челекбай, А.Қ. Қантарбаева, Ш.А. Смағұлова, Г.Н. Гамарник, т.б.

Бұл авторлардың еңбектерінде мемлекеттің белсенді араласуымен ауыл шаруашылығындағы шаруашылық қызметінің экономикалық механизмін қалыптастырудың негізгі жолдары мен бағыттарымен қатар тұжырымдамалық тәсілдер, әдіснамалық және әдістемелік негіздері ашылады.

Алайда, жоғарыда аталған мәселелердің белсенді дамуына қарамастан, бүгінгі таңда ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілерді мемлекеттік реттеу мен қолдаудың теориялық және әдістемелік аспектілерінде, атап айтқанда, мал шаруашылығы саласында әлі де белгілі бір олқылықтар бар. Отандық ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілерді мемлекеттік реттеу мен қолдау қажеттілігі ДСҰ-ның заманауи талаптарымен туындап отыр. Осыған байланысты экономикадағы заманауи шындықтарды, атап айтқанда, ауыл шаруашылығындағы өзгерістерді ескере отырып, осы проблеманы зерттеуді тереңдету қажеттілігін айқындайды [4].

Нәтижелер мен талқылау

Негізгі элементтері экономиканың секторлары болып табылады, олардың ішінде агроөнеркәсіптік кешен стратегиялық және ел экономикасының тұтастығын қамтамасыз етуге бағытталған, ол күрделі, әртараптандырылған өндірістік-экономикалық жүйе және жүйенің маңызды элементтерінің бірі болып табылады. Демек, ауыл шаруашылығы одан әрі дамыту мемлекеттік саясаттың негізгі стратегиялық міндеттерінің бірі, мұнда агроөнеркәсіптік кешеннің жай-күйі бүгінгі күні дамудың жеткіліксіз деңгейімен, технологиялық артта қалуымен, табиғи және моральдық тозуының айтарлықтай дәрежесімен сипатталады.

Тұрақты даму мақсаттары (бұдан әрі – ТДМ) – «Әлемді трансформациялау: 2030 тұрақты даму күн тәртібі» құжаты аясында агроөнеркәсіптік кешенді дамытуға да үлкен көңіл бөлінеді. SDG – 2015 ж. қыркүйегінде Біріккен Ұлттар Ұйымының 70-ші Бас Ассамблеясы аясында өткен БҰҰ саммитінде, оның ішінде Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев

мүше мемлекеттердің басшылары қабылдаған және қол қойған БҰҰ құжаты. Сондықтан бұл ел дамуының басымдықтары мен міндеттерін ТДМ мақсаттары мен міндеттерімен сәйкестендіру қажеттігін растайды.

Бұл құжат агроөнеркәсіптік кешенге де қатысты, атап айтқанда, «Аштықты жою, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету және тамақтануды жақсарту, ауыл шаруашылығының тұрақты дамуына жәрдемдесу» 2-мақсат.

Агроөнеркәсіптік кешенге қатысты ТДМ-ны іске асыру және мақсатқа қол жеткізуді белгілеу үшін ауыл шаруашылығының мемлекеттік шығыстардағы үлесінің ауыл шаруашылығының ауыл шаруашылығы үлесіне қатынасы ретінде айқындалатын «Ауыл шаруашылығына бағдарлау индексі (АОИ)» көрсеткіші есептеледі.

ТМД елдерінде бұл көрсеткіштің айтарлықтай мөлшері Беларусьте байқалады, ол 2015 жылдан бастап 2019 ж. 1,3-тен 0,9-ға дейін төмендеу тенденциясына ие. Сондай-ақ, индикатор – АОИ Қазақстанда 2015 ж. 0,9-дан 2019 ж. 0,8-ге дейін төмендеді. Бұл көрсеткіш еліміздің ауыл шаруашылығын қолдауға бюджеттен бөлінген қаражатты көрсетеді. Осыған сүйене отырып, Қазақстанның дәстүрлі аграрлы ел екенін, онда ел халқының 40%-дан астамы ауылдық жерлерде тұратынын атап өтуге болады, бұл ТЖМ индикаторымен де расталады, бұл экономиканы дамытуға мемлекеттік қолдаудың қомақты қаражатының бөлінуін көрсетеді.

Сонымен қатар, өнеркәсіп салаларында халықтың жұмыспен қамтылуын сипаттайтын көрсеткіштің төмендеуі байқалады. Осылайша, ауыл шаруашылығында жұмыспен қамтылғандардың үлесі 2016 ж. 16,2%-дан (1,4 млн адам) 2020 ж. 13,4%-ға (1,2 млн адам) дейін өзгерді, бұл ауылшаруашылық өнеркәсібіндегі жұмыс орындарының санының азайғанын және ауыл шаруашылығына қызығушылықтың төмендеуін көрсетуі мүмкін.

Қазақстанның агроөнеркәсіп кешені, барлық елдердегі сияқты, негізгі ұзақ мерзімді ұлттық басымдықтардың бірі және елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ететін мемлекеттік саясаттың стратегиялық маңызды бағыты болып табылады. Сонымен, «Қазақстан–2050» Стратегиясы» атты Қазақстан халқына Жолдауында ауыл шаруашылығын ауқымды жаңғыртуды жүргізу және ауыл шаруашылығын, қайта өңдеу және шағын және орта бизнесті дамытуды кешенді мақсат етіп қойды.

Оны жүзеге асыру мақсатында егіс алқаптарын ұлғайту және жаңа технологиялар арқылы өнімділікті арттыру, егіншілік мәдениетін өзгерту, әлемдік деңгейдегі жемшөп базасын құру, ғылым мен техниканың жетістіктері негізінде мал шаруашылығын жандандыру, Қазақстанды мемлекет ретінде тану міндеттері айқындалды. Қабылданған шаралардың нәтижесі 2050 жылға қарай елдің жалпы ішкі өніміндегі ауыл шаруашылығы өнімдерінің үлесін 5 есеге арттыру болуы тиіс.

Тиімді мемлекеттік реттеу тетіктерімен үйлесетін мақсатты аграрлық саясат осы салада жоғары көрсеткіштер мен өнімділік көрсеткіштеріне қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Сәйкесінше, агроөнеркәсіптік кешенді мемлекеттік қолдау тетіктерінің осы саланың даму ерекшеліктері мен деңгейіне, сондай-ақ елдің ұлттық басымдықтарына байланысты өзіндік ерекшеліктері бар. Сонымен бірге бұл тетіктер елдегі жер ресурстарының қолжетімділігінен бастап, шет елдердегі агроөнеркәсіп кешенінің даму тенденцияларына дейін әртүрлі факторларды ескеруі қажет.

Агроөнеркәсіп кешенінің негізгі буыны ауыл шаруашылығы болып табылады, ол болашақта Қазақстан экономикасының әртараптандырылуын және бәсекеге қабілеттілігінің өсуін қамтамасыз етуі тиіс.

Бақылауды жүзеге асыру мақсаты мемлекеттік органдардың, жеке және заңды тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау болып табылатын шаруашылық жүргізуші субъектілер қызметінің барлық түрлері үшін мемлекеттің мемлекеттік басқару және қадағалау функциясының маңызды функцияларының бірі болып табылады [1]. Мемлекеттік биліктің ажырамас атрибуты мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау жүйесі болып табылады. Оның тиімділігін арттыру қаржылық, бюджеттік және салықтық тәртіпті нығайтуға ықпал етеді. Тексерулер мен бағалау нәтижелері бойынша қабылданған ден қою шаралары мемлекетке, оның азаматтарына және қоршаған табиғи ортаға келтірілген материалдық және қаржылық шығынды жедел азайтуға мүмкіндік береді [2].

Экономикалық тұрақсыздық жағдайында мемлекеттің азық-түлік және экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, елдің ұлттық тәуелсіздігін сақтауға және нығайтуға қабілетті Қазақстан Республикасының аграрлық нарығын тұрақты дамытудың оңтайлы жолын іздеу ерекше маңызға ие. Дегенмен, бұл Тәуелсіздік жылдарындағы аграрлық нарықтың дамуын бағалауды және оның тұрақты дамуына кедергі келтіретін ең өзекті проблемалар мен факторларды анықтауды талап етеді. Осыған байланысты еліміздің агроөнеркәсіптік кешенінің дамудың жаңа инновациялық деңгейіне көшуін қамтамасыз ететін саланы мемлекеттік реттеудің жаңа тетіктері қажет.

Ауыл шаруашылығының инфрақұрылымын біртұтас жүйе ретінде қарастыра отырып, оның функционалдық ерекшеліктеріне қарай оны екі мақсатты топқа бөлуге болады: өндірістік және әлеуметтік. АӨК өндірістік инфрақұрылымы өндіріс, бөлу, айырбастау және тұтыну процесінің барлық фазаларының өзара байланысын қамтамасыз етеді.

Функционалдық сипаты бойынша өндірістік инфрақұрылымға кіретін салалар екі топқа бөлінеді [2]:

Бірінші топқа жататындар: ауыл шаруашылығы өнімдері мен шикізатын өндіру процесіне тікелей қызмет көрсететін, ауыл шаруашылығы машиналары мен жабдықтарын жөндеумен және техникалық қызмет көрсетумен, ауыл шаруашылығы өндіріс процесін материалдық-техникалық және энергиямен қамтамасыз етуді ұйымдастырумен айналысатын инфрақұрылымдық салалар, көлік, мелиорация және сумен жабдықтау мекемелері, агрономиялық, зооветеринарлық, ақпараттық және басқа да қызмет түрлері мен ұйымдар.

Екінші топқа: ауыл шаруашылығы өнімдерін дайындау мен тасымалдауды қамтамасыз ететін, сондай-ақ дайын ауыл шаруашылығы өнімдерін түпкілікті тұтынушыға дейін тасымалдауға ықпал ететін қуаттары бар ауыл шаруашылығы тауарларын сақтауға арналған объектілер (элеватор, тоңазытқыш және қойма, көтерме базалар, т.б.) жатады. орау материалдары, тиеу-түсіру жабдықтары және т.б.) дайындайтын салалар мен ұйымдарды қамтиды.

Мемлекеттік қолдау ауыл шаруашылығын мемлекеттік реттеудің ең маңызды құралы болып табылады. Ауыл шаруашылығы кәсіпорындарын қолдау саласындағы мемлекеттік саясат жаңа өндірістерді ашуға және Қазақстан экономикасының экспорттық әлеуетін ашуға серпін береді. Соңғы онжылдықта елімізде Қазақстан Республикасында агроөнеркәсіптік кешенді дамытудың 2013-2020 жылдарға арналған бағдарламасы және агроөнеркәсіптік кешендерді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы сияқты ауқымды бағдарламалар әзірленіп, жүзеге асырылды. Агроөнеркәсіптік кешен 2017–2021 жж.

Бұл ретте Ауыл шаруашылығы министрлігі 1-кестеде көрсетілген Агроөнеркәсіптік кешенді дамытудың 2017–2021 жж. арналған мемлекеттік бағдарламасының индикативтік көрсеткіштеріне қол жеткізу үшін қаржыландырудың сметалық қажеттілігін жүзеге асырды.

Кесте 1 – Агроөнеркәсіптік кешенді дамытудың мемлекеттік бағдарламасының индикативтік көрсеткіштеріне қол жеткізу үшін қаржыландырудың болжамды қажеттілігі, млн теңге

Дереккөздер	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.	2021 ж.	Барлығы
Қаржыландыру қажеттіліктері	322 554	362 291	357 356	310 396	272 166	1 624 764
Соның ішінде жобалардағы айналым активтері үшін	44 281	43 186	36 470	29 234	25 193	178 363
Ауыл шаруашылығы тауар өндірушілерінің және өнеркәсіптің қаражаты	34 919	42 642	42 671	36 334	30 666	187 232
«ҚазАгро» холдингінің қаражаты	178 489	122 306	130 395	138 136	159 932	729 258
Бағдарламаны қаржыландыру тапшылығы	109 147	197 343	184 290	135 926	81 569	708 275
Ескертпе: [14] дереккөз негізінде құрастырылған.						

Ауыл шаруашылығын субсидиялау динамикасы мен оның жалпы өнімі арасында корреляция коэффициентімен сандық және сапалық тығыз оң байланыс бар. $r_{xy} = 0,95$.

Жалпы өнім көлемі 2021 ж. 2008 жылмен салыстырғанда субсидиялар көлемінің төмендеуіне қарамастан ағымдағы бағамен 4 есеге өсті.

2008–2021 жж. өсімдік шаруашылығын субсидиялау үлесі төмендеу тенденциясын, ал 10 жыл ішінде екі есеге жуық азайғанын көрсетеді. Өсімдік шаруашылығын субсидиялау динамикасы мен корреляциялық коэффициенті бар өнімнің жалпы шығарылымы арасында оң корреляция бар. $r_{xy} = 0,91$.

Жалпы өнім көлемі 2021 ж. 2008 жылмен салыстырғанда субсидиялар көлемінің азаюына қарамастан қолданыстағы бағамен 4 есеге өсті.

2008–2021 жж. кезеңінде «ҚазАгро» ҰБХ» АҚ арқылы мемлекеттік бюджеттен субсидиялау динамикасы мен мал шаруашылығы өнімінің жалпы шығарылымы арасындағы байланыс көрсетілген.

Сурет 1 – ҚР 2008–2021 жж. өсімдік және мал шаруашылығы өнімдерінің (қызметтерінің) жалпы өнімі

Ескертпе: [16] дереккөз негізінде құрастырылған.

2008–2021 жж. субсидиялау және мал шаруашылығы өнімдерін өндіру көлемі ағымдағы бағамен үш еседен астам тұрақты өсу үрдісін көрсетеді. Қазақстандағы мал шаруашылығын субсидиялау динамикасы мен оның корреляциялық коэффициентпен жалпы өнім шығаруы арасында күшті оң байланыс бар. $r_{xy} = 0,92$.

2020–2027 жж. арналған ұлттық бағдарламасының тұжырымдамасы негізінде ет өнімдерінің экспортын ұлғайту бойынша әзірленіп жатқан бағдарламаны айтуға болады. Бағдарламаны іске асырудың негізі «Сыбаға» және «Асыл тұқымды мал» жобалары арқылы жеңілдетілген несиелендіру механизмі болады.

Ауыл шаруашылығын мемлекеттік қолдау келесі нысандарда жүзеге асырылады.

1) Тікелей бюджеттік субсидиялар түріндегі тікелей мемлекеттік қаржыландыру, бұл ретте мемлекеттің өзі нарықтың ірі және ықпалды қатысушысы ретінде әрекет етеді: АӨК субъектілерін машиналар мен жабдықтарды сатып алуға мемлекеттік бюджеттен субсидиялау, несиелік және лизингтік міндеттемелер бойынша пайыздық мөлшерлемелерді төмендету; жанар-жағармай, тауарлар мен материалдар, гербицидтер, сақтандыру және т.б. субсидиялар арқылы өнімнің өзіндік құны.

2) Ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілерді бюджеттік субсидиялары бар банктер жүйесі: Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің қаржы институттары және екінші деңгейдегі банктер арқылы несиелендіру.

3) Ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілерді жанама қаржыландыру және басқа көздерден: жеңілдікті салық салу, тауарлық және сатып алу интервенцияларын жүргізу, ішкі және сыртқы нарықтардағы протекционистік саясат.

ДСҰ шеңберінде фермерлерді қолдау саланы қолдау бойынша қабылданған шаралардың саудаға бұрмалаушы әсерінің болуына байланысты үш «себетке» – «жасыл», «сары» және «көк» болып бөлінеді [5].

«Сары қоржын» – бұл өнімнің бағасы мен өзіндік құнына әсер ететін агроөнеркәсіптік кешенге тікелей және жанама қолдау көрсетудің жалпы құны: бағаны қолдау, несиелер бойынша пайыздық мөлшерлемелерді субсидиялау, сақтандыру және лизингтік шығындар, жанар-жағармай материалдарының құнын өтеу, электр қуаты және т.б.

Өндірушілерді қолдауды бағалау жанама субсидияларды немесе нарықтық бағаны қолдауды және тікелей мемлекеттік субсидияларды қамтиды.

Субсидиялардың жылдық көлемі орта есеппен ауыл шаруашылығы жалпы өнімінің 4–5 пайызынан аспайды, бұл рұқсат етілген деңгейден айтарлықтай төмен – ДСҰ бойынша 8,5% немесе ауыл шаруашылығының ЖІӨ 17%.

Бұл мәселедегі мемлекеттік саясат өндірушілерді қолдаудың жанама шараларын қысқартуға бағытталған, өйткені олар нарықтық бағаның бұрмалануына ықпал етеді және ел тұрғындары үшін регрессивті салық болып табылады.

Мемлекеттік қолдаудың басым бөлігі өсімдік шаруашылығын дамытуға бағытталған, ал мал шаруашылығымен айналысатын ауыл шаруашылығы кәсіпорындары Қазақстандағы баға саясатының төмен көрсетілуіне және субсидиялардың төмен болуына байланысты нашар жағдайда.

Шаруашылық категориялары бойынша жұмыс істеп тұрған ауыл шаруашылығы өндірісінің кәсіпорындарының экономикалық тиімділігін бағалау.

Ауыл шаруашылығы дақылдарының жоғары қайтарымы жергілікті жердің климаттық жағдайына және тұқымның сортына ғана емес, сонымен қатар егістік жердің өнімділігін арттыру шараларының кешеніне де байланысты, оның бірі тыңайтқыштарды пайдалану болып табылады.

Ауыл шаруашылығын дамытудың жаңа бағдарламасы аясында республиканың 21–22 миллион гектар егістік алқабында органикалық тыңайтқыштарға деген жыл сайынғы қажеттілік шамамен 100–110 миллионды құрайды [3]. Бұл көрсеткішті салыстыратын болсақ, Ресейде гектарына 16 кг, Беларусьте 194 кг дейін жетеді [4]. Агрохимиялық заттарды дұрыс қолданбау ауыл шаруашылығы дақылдарының, әсіресе елдің ауыл шаруашылығы экспортының негізін құрайтын бидайдың өнімділігіне тікелей әсер етеді.

Судың қажетті мөлшері мен сапасын қамтамасыз ету ауыл шаруашылығын дамыту үшін де маңызды. Қазақстанда су ресурстары негізінен жылына орта есеппен 101 текше метр жер үсті суымен қамтамасыз етеді. Оның 56 пайызы жергілікті болса, қалған 44 пайызы Қытайдан, Өзбекстаннан, Ресейден, Қырғызстаннан келетін трансшекаралық өзендердің ағысы есебінен қалыптасады. Тұщы судың қосымша көздері, яғни жер асты сулары, пайдалануға рұқсат етілген 15,4 текше метр су ресурстары [5].

Ауыл шаруашылығы өнімдерінің көлемінің артуына байланысты өнеркәсіптік ыдыстарға деген қажеттілік артады. Осыған байланысты ыдыс материалдарын дайындауды өнеркәсіптік негізге қою керек. Ауыл шаруашылығы өнімдерін тасымалдауға қажетті өндірілетін контейнерлік материалдың құрылымы әлі де аз. Қазіргі жағдайда ағаш ыдыстардың үлесі жоғары (90%). Бұл құбылысты қалыпты деп тануға болмайды, өйткені ағаш ыдысты пайдаланған кезде оның сыйымдылығы төмен, сондықтан ол қымбат және тиімсіз. Осыған байланысты жеміс-көкөніс өнімдерін тасымалдауға арналған полимер жәшіктер шығаруға баса назар аудару қажет.

Нарық жағдайында ауыл шаруашылығы тауарларын өткізу инфрақұрылымын жақсарту және ауыл шаруашылығы шикізатының көздері жоғары шоғырланған республиканың барлық ауылдық елді мекендерінде және шалғай аудандарда сатып алу пункттерінің кең желісін құру маңызды. Елімізде барлығы 21 көлік-логистикалық орталық жұмыс істейді, бірақ қолда бар қуатты мүмкіндіктер елдегі азық-түлік саласындағы мәселелерді шешуге жеткіліксіз.

Агроөнеркәсіп кешенін дамытудағы маңызды міндеттердің бірі шаруашылықтарды автомобиль жолдарымен және технологиялық жолдардың кең желісімен қамтамасыз ету болып табылады. Олардың болуы шаруашылықтарға мал азығын дер кезінде жеткізуге, тез бұзылатын өнімдерді қабылдау пункттеріне дер кезінде жеткізуге әсер етіп, ауыл шаруашылығындағы орны толмас ысырапты азайтуға да ықпал етеді.

ҚР Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігінің мәліметтері бойынша, Қазақстандағы жолдардың жалпы ұзындығы 128 мың шақырымды құрайды, оның 85,6 мың

шақырымы жалпы маңызы бар жолдар және 42,4 мың шақырымы экономикалық жолдар [6]. Қазіргі таңда Қазақстандағы республикалық маңызы бар автомобиль жолдарының 87 пайызы, жергілікті маңызы бар жолдардың 68 пайызы қалыпты жағдайда жұмыс істеп тұр. «Нұрлы жол» инфрақұрылымды дамытудың 2015–2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру нәтижесінде 2025 жылға қарай республикалық автомобиль жолдары желісі 95%-ға дейін жетеді, жергілікті маңызы бар жолдардың 85%-ға дейін қанағаттанарлық жағдайға келтіру жоспарлануда.

Аграрлық секторда жұмыс істейтін акционерлік қоғамдардың инвестициялық активтерін тиімді басқаруды және корпоративтік мәдениетін дамытуды қамтамасыз ету мақсатында агроөнеркәсіптік кешенді дамытуды қолдау және ынталандыру жөніндегі мемлекеттік саясатты Ұлттық басқарушы холдинг (ҰБХ) жүзеге асырады. АӨК субъектілері үшін қаржыландырудың қолжетімділігі 8 нақты іс-шара арқылы шешілетін болады. Бұл субсидиялардың пайыздық мөлшерлемесін қалпына келтіру; инвестициялық субсидияларды жетілдіру; ауыл шаруашылығы кірістерін енгізу; субсидиялардың тиімділігін арттыру; ауыл шаруашылығын сақтандыруды жетілдіру; несиелік одақ жүйесін дамыту; кепілдік институттарын дамыту.

Ауыл шаруашылығын несиелендіру нарығында қаржы институттарының нарықтық мөлшерлемеден айтарлықтай төмен мөлшерлеме бойынша несиелік және лизингтік қызметтерді көрсетудегі үлесі басым. Нәтижесінде ауыл шаруашылығына ұзақ мерзімді инвестициялар негізінен мемлекеттік қаржыландыруға тәуелді болды. Ресей ЖІӨ-нің 10%-ын, Беларусь ресми түрде 18%-ын, ал Қазақстан ЖІӨ-нің 4,5%-ын ауыл шаруашылығы саласына қаржыландырады.

Еліміздегі ауыл шаруашылығы саласын техникалық қамтамасыз ету үшін жыл сайын техниканың 60 пайыздан астамы сатып алынады. ЕАДБ және басқа да жеке қаржы ұйымдарының аграрлық сектордағы шағын және орта бизнесті қаржыландыруға қатысу үлесі төмен.

Тәжірибеде несиелеу бағдарламаларын жүзеге асыру барысында кездесетін қиындықтар мен кемшіліктер бар. Белгілі болғандай, етті бағыттағы мал шаруашылығының асыл тұқымды табындарын жедел арттыру мақсатында еліміздегі мал шаруашылығына шағын және орта кәсіпкерлікті жұмылдыруға, мал басының үлесін арттыруға бағытталған «Сыбаға» несиелендіру бағдарламасы қабылданған болатын. Бағдарлама бойынша несиелендіруді «Ауыл шаруашылығын қаржылай қолдау қоры» АҚ және «Аграрлық несиелендіру корпорациясы» АҚ жүзеге асырады.

Қазақстан агроөнеркәсіп кешенін дамытуды жан-жақты ынталандырады және мемлекеттік қолдауды жүзеге асыруда, оның мақсаты инвестицияның капитал сыйымдылығын және өзін-өзі төлеуді азайту арқылы тауарлардың, жұмыстардың және қызметтердің қолжетімділігін арттыру болып табылады [8].

Мемлекет ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілердің кооперативтерге ерікті түрде бірігуін барынша ынталандыруы керек. Ұжымдық кепілдік және дефолт қаупі төмен болғандықтан, банктердің жеке шағын ауылшаруашылық тауар өндірушілеріне қарағанда ауыл шаруашылығы кооперативтерін несиелеу тиімдірек. Бағдарлама операторының функцияларына мыналар жатады: инвесторлардың бағдарламаға қатысуға өтінімдерін қабылдау, инвесторлар ұсынған құжаттардың субсидиялау ережелеріне сәйкестігін тексеру, инвестор жобасының Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген талаптарға сәйкестігі немесе сәйкес келмеуі туралы ұсыныстар дайындау.

Мемлекет сондай-ақ ветеринариялық және фитосанитарлық қызметке, АӨК саласын дамыту үшін селекциялық және сорттық жұмыстарға қолдау көрсетеді, атап айтқанда:

- ◆ вакцинация, фитосанитарлық қауіпсіздік шаралары;
- ◆ ветеринариялық және фитосанитарлық қауіпсіздікті бақылау;
- ◆ аурудан өлген жануарларға өтемақылар мен төлемдер;
- ◆ дезинфекция, мысалы, табан және буын аурулары;
- ◆ жануарларды әкелу кезінде карантин;
- ◆ сорттардың тізілімін жүргізу;
- ◆ жануарларды асылдандыру жұмыстарын және тұқым өндірушілердің қызметін қолдау;
- ◆ өсімдіктердің, жануарлардың жаңа сорттарын аймақтық ерекшеліктерге бейімдеу жұмыстарын әзірлеу және аудандастыру;
- ◆ вакциналарды, дәрілік заттарды дайындау.

Өндірістік инфрақұрылымның маңызды элементі белгілі бір әлеуметтік-экономикалық ақпаратты пайдалану болып табылады. Үздіксіз өндіріс процесін ақпараттық қамтамасыз ету экономиканың қызмет етуінің жалпы шарты ретінде әрекет етеді. АӨК әртүрлі салаларының жоғары, техникалық-экономикалық көрсеткіштерінің жай-күйі туралы уақтылы, толық және шынайы ақпаратсыз жоғары нәтижелерге жету қиын. Ауыл шаруашылығы мәселелеріне арналған техникалық кеңес барысында Ауыл шаруашылығы министрлігін түсірілген суреттердің сапасы қанағаттандырмағаны, суреттердің 75 пайызы жұмысқа жарамсыз екені белгілі болды. Бұл ретте ақпарат (коммуникация) жұмысты ұйымдастыру процесін жеделдететін және ұзартатын инфрақұрылымның маңызды элементі екенін есте ұстаған жөн. Бірақ басым бағыттар бойынша ақпараттың экономикалық тиімділігін есепке алу қиын, өйткені ақпарат ешбір құжатта көрсетілмейді және еш жерде тіркелмейді.

Ауыл шаруашылығында өндіріс көлемінің өсуіне және саланы мемлекет тарапынан қолдаудың ұлғаюына, яғни мол қаржы ресурстарына қарамастан, оларды қайтару тиімділігі төмен. Жалпы саладағыдай, егіншілік пен мал шаруашылығындағыдай бүгінгі күні мынадай жүйелі проблемаларды атап өтуге болады.

1) Агроөнеркәсіптік кешеннің ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының несиелік ресурстар мен субсидияларды тартудан қайтарымы оларды алуға қойылатын қатаң талаптарға байланысты бұл ресурстарға іс жүзінде қол жеткізе алмайды.

2) Мал шаруашылығын дамытуды субсидиялауға үміткерлерге қойылатын талаптардың шектен тыс жоғарылауы. Бұл өндірістік қызметтің кеңеюін және ұдайы өндірісін қамтамасыз етпейді.

Ауыл шаруашылығы министрлігінің сиыр еті, сүті, қой еті, сүт өндірісіне субсидиялар бойынша мәліметі бойынша бүгінгі таңда саланы мемлекеттік қолдаудың жалпы көлемінің 60–95% дейін ірі шаруашылықтар негізгі алушы болып табылады.

Қорытынды

Белсенді мемлекеттік қолдауға және өндіріс ауқымының ұлғаюына қарамастан, аграрлық секторды инфрақұрылыммен қамтамасыз етуде күрделі мәселелер бар. Сондықтан Қазақстанның ауыл шаруашылығын одан әрі сапалы дамыту үшін:

Заманауи агротехникалық технологияларды енгізу негізінде инновациялық белсенділікті және ауыл шаруашылығы өнімділігін арттыру.

Ауыл шаруашылығы тауарларын өткізу инфрақұрылымын жетілдіру, атап айтқанда, көтерме азық-түлік базарларының санын ұлғайту, азық-түлік базарларының инфрақұрылымы объектілерін салуға жеңілдікпен несие беру.

Республиканың барлық ауылдық елді мекендерінде және ауыл шаруашылығы шикізаты көздері жоғары шоғырланған шалғай аудандарда өңдеу пункттерінің тармақталған желісін құру және қосымша қойма инфрақұрылымы объектілерін салу.

Ауыл шаруашылығына агрохимиялық қызмет көрсетудің тиімділігін арттыру; ауыл шаруашылығы дақылдарының сорттарын сынау; ауыл шаруашылығындағы техникалық реттеу жүйелері.

Осы ұсынымдар аясында Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың инфрақұрылымын қалыптастыру ел экономикасының инновациялық дамуына, ауыл шаруашылығында жаңа кәсіпорындар мен жоғары технологиялық жұмыс орындарын құруға ықпал етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Khlystun V.N. Development of Land Relations in the Agroindustrial Complex Herald of the Russian Academy of Sciences, 1 July 2019, volume 89, issue 4, pp. 325–332.

2 Rendón-Rendón M.C., Espinoza J.F.N., Soriano-Robles R., Ortiz V.E.E., Pérez L.M.C., Jiménez-Jiménez R.A. The social fabric of cheese agroindustry: Cooperation and competition aspects // View Correspondence (jump link) Sustainability (Switzerland). Open Access, 1 May 2019, volume 11, issue 10, Article number 2921.

3 Kamenova M.Zh. The role of WTO and the Customs Union in the country competitiveness increase // Economic annals-XXI, Research Journal, Kiev, Ukraine. 2019. No. 9–10. P. 28–32. (co-authored).

- 4 Aimurzina B.T., Kamenova M.Zh. et al. Financial Regulation in the Agro-Industry: Evidence from Kazakhstan // *International Journal of Economic Perspectives*, 2021, volume 11, issue 2, pp. 40–44.
- 5 Aimurzina B.T., Kamenova M.Zh. Financial instruments for the regulation of agricultural production in Kazakhstan // *The problems of the agricultural market*, 2021, no. 3, pp. 61–65.
- 6 Khlystun V.N. Development of Land Relations in the Agroindustrial Complex // *Herald of the Russian Academy of Sciences*, 2019, no. 89(4), pp. 325–332.
- 7 Shashyna M.V., Zakharchenko O.V., Darushyn O.V., Buryk Z.M., Shpinkovska M.I. Agroindustrial complex in the Eastern European countries in the context of sustainable development // *Journal of Social Sciences Research*, 2018, (special) issue 5, pp. 549–562.
- 8 Official Internet resource of the World Trade Organization. URL: <http://www.wto.org>
- 9 Комарова В.Н. Инфраструктурный фактор в конкурентоспособности региона / В.Н. Комарова, О.В. Зяблова // *Современные проблемы науки и образования*. – 2013. – № 3. URL: <http://www.scienceeducation.ru/109-9577>.
- 10 Нукешева А.Ж. Организация и функционирование производственной инфраструктуры в сельскохозяйственных формированиях / Учебное пособие. – Астана: КазАУ. – 2002. – 166 с.
- 11 Государственная программа развития агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2017–2021 годы. URL: <https://primeminister.kz/ru/gosprogrammy/gosudarstvennayaprogrammarazvitiya-agropromyshlennogo-kompleksa-respubliki-kazahstan-na-2017-2021-gody-9113518>
- 12 Шейкин Д. Обзор сельского хозяйства Казахстана. URL: <https://halykfinance.kz/download/files/company-documents/research/agr2018.pdf>
- 13 Муминов А. Органическая сельхозпродукция является конкурентным преимуществом АПК Казахстана. URL: <https://kapital.kz/economic/77001/sel-skoye-khozyaystvo-osnova-sil-noy-ekonomiki.html>
- 14 Сайт Министерства индустрии и инфраструктурного развития Республики Казахстан. URL: <http://miid.gov.kz/ru>
- 15 Божко указал на недостаточность финансирования сельского хозяйства в Казахстане. URL: <https://kursiv.kz/news/finansy/2019-04/bozhko-ukazal-na-nedostatochnost-finansirovaniya-selskogo-khozyaystva-v>
- 16 Сайт АО «Фонд финансовой поддержки сельского хозяйства». URL: <https://www.kazagro.kz/web/fond>

REFERENCES

- 1 Khlystun V.N. (2019) Development of Land Relations in the Agroindustrial Complex Herald of the Russian Academy of Sciences. Vol. 89, Issue 4, pp. 325–332. (In English).
- 2 Rendón-Rendón M.C. Espinoza J.F.N., Soriano-Robles R., Ortiz V.E.E., Pérez L.M.C., Jiménez-Jiménez R.A. (2019) The social fabric of cheese agroindustry: Cooperation and competition aspects // *View Correspondence (jump link) Sustainability (Switzerland) Open Access*. Volume 11. Issue 10. Article number 2921. (In English).
- 3 Kamenova M.Zh. (2019) The role of WTO and the Customs Union in the country competitiveness increase. *Economic annals-XXI, Researcy Journal*, Kiev, Ukraine. No. 9–10. P. 28–32 (co-authored). (In English).
- 4 Aimurzina B.T., Kamenova M.Zh. et al. (2021) Financial Regulation in the Agro-Industry: Evidence from Kazakhstan // *International Journal of Economic Perspectives*, vol. 11, issue 2, pp. 40–44. (In English).
- 5 Aimurzina B.T., Kamenova M.Zh. (2021) Financial instruments for the regulation of agricultural production in Kazakhstan // *The problems of the agricultural market*, no. 3, pp. 61–65. (In English).
- 6 Khlystun V.N. (2019) Development of Land Relations in the Agroindustrial Complex // *Herald of the Russian Academy of Sciences*. No. 89(4), pp. 325–332. (In English).
- 7 Shashyna M.V., Zakharchenko O.V., Darushyn O.V. Buryk Z.M. Shpinkovska M.I. (2018) Agroindustrial complex in the Eastern European countries in the context of sustainable development *Journal of Social Sciences Research (Special Issue 5)*, pp. 549–562. (In English).
8. Official Internet resource of the World Trade Organization. URL: <http://www.wto.org> (In English).
- 9 Комарова В.Н. (2013) Инфраструктурный фактор в конкурентоспособности региона / В.Н. Комарова, О.В. Зяблова // *Современные проблемы науки и образования*. No. 3. Rezhim dostupa: <http://www.scienceeducation.ru/109-9577> (In Russian).
- 10 Нукешева А.Ж. (2002) Организация и функционирование производственной инфраструктуры в сельскохозяйственных формированиях / Учебное пособие. Астана: КазАУ. P. 166. (In Russian).
- 11 Gosudarstvennaya Programma razvitija agropromyshlennogo kompleksa Respubliki Kazahstan na 2017–2021 gody <https://primeminister.kz/ru/gosprogrammy/gosudarstvennayaprogrammarazvitiya-agropromyshlennogo-kompleksa-respubliki-kazahstan-na-2017-2021-gody-9113518> (In Russian).
- 12 Shejkin D. Obzor sel'skogo hozjajstva Kazahstana. <https://halykfinance.kz/download/files/company-documents/research/agr2018.pdf> (In Russian).

13 Muminov A. Organicheskaja sel'hozprodukcija javljajutsja konkurentnym preimushhestvom APK Kazahstana. <https://kapital.kz/economic/77001/sel-skoye-khozyaystvo-osnova-sil-noy-ekonomiki.html> (In Russian).

14 Sajt Ministerstva industrii i infrastruktornogo razvitija Respubliki Kazahstan. <http://miid.gov.kz/ru> (In Russian).

15 Bozhko ukazal na nedostatochnost' finansirovaniya sel'skogo hozjajstva v Kazahstane. <https://kursiv.kz/news/finansy/2019-04/bozhko-ukazal-na-nedostatochnost-finansirovaniya-selskogo-khozyaystva-v> (In Russian).

16 Sajt AO «Fond finansovoj podderzhki sel'skogo hozjajstva». <https://www.kazagro.kz/web/fond> (In Russian).

М.У. РАХИМБЕРДИНОВА,*¹

PhD, ассоциированный профессор.

*e-mail: rmu_uk@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-9009-8686

А.М. ЗАКИМОВА,¹

к.э.н., и.о. ассоциированный профессор.

e-mail: zam1001@yandex.kz

ORCID ID: 0000-0003-0413-0542

А.Т. КАБИЕВА,²

PhD, и.о. ассоциированный профессор.

e-mail: asem_kt_1985@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-8465-6984

БЮЛЕНТ ШЕН,³

PhD, ассоциированный профессор.

e-mail: bulent.sen@gop.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-1752-1876

¹Восточно-Казахстанский технический университет им. Д. Серикбаева, г. Усть-Каменогорск, Казахстан

²Казахский университет технологии и бизнеса г. Астана, Казахстан

³Университет Газиосманпаша, факультет прикладных наук Турхал, отдел электронной коммерции и управления, г. Токате, Турция

ПРИОРИТЕТЫ РАЗВИТИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА

Аннотация

В статье выделены группы отраслей инфраструктуры: непосредственно обслуживающие процесс производства сельскохозяйственной продукции, сырья; отрасли и организации, обеспечивающие заготовку, транспортировку и хранение сельскохозяйственной продукции. Проведено исследование данных отраслей инфраструктуры, их значения и влияния на уровень развития сельских территорий и укрепление национальной экономики. Авторами дана оценка комплексу мероприятий по повышению урожайности посевных земель. Наряду с агрохимическими проблемами в сельском хозяйстве страны остро стоят проблемы, связанные с обеспечением пресной водой, возрастающими потребностями в инфраструктуре сбыта сельскохозяйственных товаров, нехваткой промышленных контейнеров, дефицитом мощностей хранения пищевой продукции, неразвитостью торгово-логистических систем, недостаточным количеством транспортно-логистических центров, транспортным обеспечением отраслей АПК, ухудшением состояния автомобильных дорог. Одним из путей решения указанных проблем было предложено совершенствование инфраструктуры сбыта сельскохозяйственных товаров и создание широкой сети пунктов закупок во всех сельских населенных пунктах республики и отдаленных районах с высокой концентрацией источников сельскохозяйственного сырья. В статье также рассмотрены мероприятия по реализации государственных программ развития отраслей сельского хозяйства. В частности, подробно изучены действия финансового института, реализующего государственную политику по поддержке и стимулированию развития агропромышленного комплекса, повышению доступности финансирования субъектов АПК, входящие в его состав финансовые организации, кредитные

программы, приведены их перспективные возможности в развитии отраслей инфраструктуры и сельского хозяйства в целом.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, производственная инфраструктура, сельское хозяйство, логистика, субъекты АПК, финансирование.

M.U. RAKHIMBERDINOVA,*¹

PhD, associate professor.

*e-mail: rmu_uk@mail.ru

ORCID ID: 0000-0001-9009-8686

A.M. ZAKIMOVA,¹

c.e.s., acting associate professor.

e-mail: zam1001@yandex.kz

ORCID ID: 0000-0003-0413-0542

A.T. KABYEVA,²

PhD, acting associate professor.

e-mail: asem_kt_1985@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-8465-6984

BULENT SEN,³

PhD, associate professor.

bulent.sen@gop.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-1752-1876

¹East Kazakhstan Technical University

Named after D. Serikbayev,

Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

²Kazakh University of Technology and Business,

Astana, Kazakhstan

³Tokat Gaziosmanpasa University,

Faculty of Applied Sciences Turhal Elektronik

Commerce and Management Department,

Tokat, Turkey

PRIORITIES FOR THE DEVELOPMENT OF THE PRODUCTION INFRASTRUCTURE OF THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX

Abstract

The article identifies groups of infrastructure sectors: those that directly serve the process of production of agricultural products and raw materials, and industries and organizations that provide procurement, transportation and storage of agricultural products. The study of these infrastructure sectors, their significance and impact on the level of rural development and strengthening of the national economy. The authors evaluate a set of measures to increase the yield of cultivated land, one of which is the use of fertilizers. Along with agrochemical problems, the country's agriculture is facing acute problems with providing fresh water, increasing needs for infrastructure for marketing agricultural products, lack of industrial containers, lack of storage capacity for food products, underdevelopment of trade and logistics systems, insufficient number of transport and logistics centers, transport support for agricultural industries, and deterioration of roads. One of the ways to solve these problems was to improve the infrastructure for selling agricultural products and create a wide network of purchase points in all rural localities of the Republic and remote areas with a high concentration of sources of agricultural raw materials. The article also discusses measures for the implementation of state programs for the development of agricultural sectors. In particular, the actions of financial institution that implements the state policy on supporting and stimulating the development of agroindustrial complex, increasing the availability of funding of the subjects of agriculture, the financial institutions included in it, credit programs, their prospective opportunities in the development of infrastructure industries and agriculture as a whole are studied in detail.

Key words: agroindustrial complex, production infrastructure, agriculture, logistics, subjects of the agroindustrial complex, financing.